

PIESNE JÁNA MÓRYHO (1892 – 1978) NA THÁKUROVE BÁSNE

MARIANNA BÁRDIOVÁ

PhDr. Marianna Bárdiová, PhD.; Ústav hudobnej vedy SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava 4; Konzervatórium Jána Levoslava Bellu Banská Bystrica, Skuteckého 27, 974 01 Banská Bystrica; e-mail: m.bardiova@gmail.com; bardiova@hotmail.com

ABSTRACT

The award of the Nobel Prize for Literature in 1913 to the Bengali writer, philosopher and teacher Rabindranath Tagore (1861 – 1941) for the collection *Gitanjali* created considerable interest in his work in Europe and America. One of the first writers who set his poems to music was the Czech composer J. B. Foerster; others included Leoš Janáček and Alexander Zemlinsky, of the Slovak composers Alexander Albrecht and others. In 1923 Ján Móry (1892 – 1978) composed *Tagore Album*, op. 12, a cycle of 14 songs for vocals and piano, which was issued in printed form by the Ries & Erler publishing house in Berlin. This cycle enriched the work inspired by Tagore's poetry in Czecho-Slovak and European musical culture.

Thákurova poézia a hudba

Udelenie Nobelovej ceny za literatúru v roku 1913 bengálskemu spisovateľovi, filozofovi a pedagógovi Rabindranáthovi Thákurovi¹ za zbierku *Gitanjali* (Gitándžali) spôsobilo v Európe i v Amerike obrovský záujem o tvorbu tohto nevšedného básnika, mysliteľa a humanistu. V zázname zo zasadnutia švédskej akadémie z 13. novembra 1913 sa uvádza, že cena Rabindranáthovi Thákurovi sa udeľuje „za neobyčajne citlivú, sviežu a krásnu poéziu, v ktorej s dokonalým majstrovstvom vyjadril svoje básnické myslenie a ktorá sa básnikom samým pretlmočená do angličtiny stala súčasťou literatúry Západu“.² *Gitándžali* (Oběť písní / Oběť piesňou / Sangesopfer) vyšla v bengálčine

¹ Rabindranáth Thákur (6. 5. 1861 Kalkata – 7. 8. 1941 Šantinikétan); tiež Rabindranath Tagore.

² Thákur, Rabindranáth: *Gitándžali*. Bratislava : Ex tempore, 2003, s. 5. Preložil Lubomír Feldek v jazykovej spolupráci s Nasírom Ahmedom Zoberim.

roku 1910, anglická verzia v preklade samotného autora ako verše v próze v roku 1913 v Londýne.³ Ďalšie preklady temer do všetkých európskych jazykov vznikali predovšetkým z tejto anglickej verzie. Za cenný prínos preto možno považovať skutočnosť, na ktorú upozornila muzikologička Jarmila Gabrielová, že prvým Európanom, ktorý Thákurove texty prekladal priamo z bengálčiny do českého jazyka, bol český indológ Vincenc Lesný (1882 – 1953). V rokoch 1914 – 1917 vyšlo v češtine šesť Thákurových kníh.⁴ Duchovné, filozofické a etické posolstvo Rabindranátha Thákura sme mali možnosť aj na Slovensku spoznať v originálnej podobe od konca 50. rokov 20. storočia vďaka Indovi Nasírovi Ahmedovi Zoberimu (1932 – 2002), ktorý od roku 1956 žil na Slovensku a Thákurovu poéziu a prózu preložil priamo z bengálčiny v básnickej spolupráci najčastejšie s Michalom Bartkom a Lubomírom Feldekom. Mnohé iné krajiny Európy boli odkázané na metatextové preklady, ktoré sa od originálu pomerne vzdalovali. Veď už pri vlastnom preklade básní do angličtiny sám Thákur zmenil výstavbu básní na verše v próze.

Nábožensko-filozofické a reflexívne básne, kde je neustále prítomný človek, skutočnosť a spoločenstvo, ktoré ho obklopuje, v neoddeliteľnej spojitosti s Bohom, láskou k nemu i tajomstvami, v poetickom rúchu neobvyklých metafor s prekrásnymi opismi prírodných javov, ale aj vnútorných pocitov a myšlienkového sveta, vychádzajú formovo najmä z piesňovej štruktúry, z indických duchovných tradícií, predovšetkým z višnuistického kultu bhakti, kultu oddanosti a lásky k Bohu.⁵ Podľa básnika sa človek musí usilovať o to, aby zlepšil život sebe aj iným. Je nesporné, že nielen obsah, ale aj spevnosť veršov zaujala hudobných skladateľov, ktorí až doposiaľ siahli po zhudobnení mnohých Thákurových básní. Hudobné encyklopédie však uvádzajú pomerne skromný zoznam autorov. *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* (MGG) pri hesle „Tagore, Thakur Rabindranath“ konštatuje: „Zahlreiche seiner Dichtungen wurden in den 1920er Jahren von westlichen Komponisten vertont, u.a. mehrere Klavierliedern von H. Eisler (1917 – 1920), in Szymanowskis vier *Liedern* op. 41 (1918) und in A. Zemlinsky *Lyrischer Symphonie* op. 18 für Sopran, Bariton und Orch. (1923). Zu den vertonungen von Gedichten aus dem Gitanjali zählen J. A. Carpenters *Gitanjali* (6 Lieder; 1914, rev. 1942), A. Stepheerds *Triptych* für hohe Stimme und Streichquartett (1925), St. Wolpes *Fünf Vertonungen aus „Gitanjali“* (1926) und P. Crestons *4 Lieder* op. 7 für Stimme und Klavier

³ Názov Gitanjali (Gittánžali) je zložený z dvoch slov: git (geeta, gita) = pieseň, anjali = obeť, ofera, ponuka, pričom slovo má silný náboženský podtext. Názov má význam „ponuka / ofera / obeť piesňou“. V nemeckom jazyku sa stretávame s prekladom „Sangesopfer“; Dušan Zbaviteľ názov do češtiny preložil ako „Oběť písni“, analogicky v slovenčine uplatňujeme význam a preklad názvu ako „Obet piesňou“. In: ZBAVITEĽ, Dušan: *Rabindranáth Thákur (Vývoj básnika)*. Praha : Orbis, 1961, s. 67; preklady do anlického jazyka a zo sanskritu dostupné na internete <<http://www.reference.com/browse/Gitanjali>>[cit.2011-11-10]; <http://spokensanskrit.de/index.php?script=HK&input=anjali&country_ID=&trans=Translate&direction=SE>[cit.2011-11-10] – prekladový slovník zo sanskritu.

⁴ Gabrielová, Jarmila: Opus magnum Josefa Bohuslava Foerster. Milostné písně op. 96 na slova Rabindranátha Thákura. In: *Musicology (Hudební věda)*, roč. 34, 1997, s. 267-286.

⁵ ZBAVITEĽ, Ref. 3, s. 68.

(1935).⁶ *Brockhaus Riemann Zenei Lexikon (Musik Lexikon)* pri hesle „Tagore Rabindranath“ uvádza mená: Darius Milhaud, Alfredo Casella, Mario Castelnuovo-Tedesco, Karol Szymanowski, Giorgio Federico Ghedini, Leoš Janáček, Alexander von Zemlinsky, Frank Bridge a Ravi Shankar.⁷

Každá z týchto osobností by si zaslúžila pozornosť, my sa však ďalej zameriame najmä na skladateľov z českého a slovenského hudobno-kultúrneho okruhu. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že básnik roku 1921 v rámci dlhodobého prednáškového turné navštívil aj Prahu, kde počas trojdňového pobytu uskutočnil tri prednášky. V Prahe bol Thákur aj roku 1926, v Národnom divadle sa zúčastnil na predstavení svojich dvoch hier (*Čitra, Poštový úrad*) a v Lucerne prednášal o umení.⁸ Osobnosť a tvorba R. Thákura upútali pozornosť Leoša Janáčka (1854 – 1928) práve počas básnikovho pobytu v Prahe. Jan Ráček v monografii o L. Janáčkovi uvádza: „Již v červnu 1921 slyšel Janáček v Praze mluvit a recitovat R. Thákura své básně. Hlasem a přednesem básníkovým byl tak okouzlen, že dokonce zapsal Thákurovy nápěvky mluvy a uveřejnil je v jednom ze svých fejetonů v Lidových novinách. Setkání s bengálským básníkem pak inspirovalo Janáčka ke zhudebnění *Potulného šilence*, který patří k jeho nejúchvatnějším a také nejobtížnějším sborům. V něm sugestivním a dramatickým způsobem hudebně vyjádřil citově vzrušený duševní stav šíleného člověka.“⁹ Mužský zbor so sopránovým sólom *Potulný šílenec* skomponoval Janáček na sklonku roku 1922 a tlačou vyšiel roku 1924.¹⁰ Ďalší skladateľ uvedený v citovanom *Brockhaus Riemann Zenei Lexikon*, ktorého inšpirovali verše R. Thákura, bol Alexander Zemlinsky (1871 – 1942). V rokoch 1911 – 1927 pôsobil v Prahe ako dirigent v Nemeckom divadle. Svoju *Lyrickú symfóniu*, op. 18, sedem piesní na básne R. Thákura pre soprán, barytón a orchester, komponoval v rokoch 1922 – 1923. Zhudobnil tu básne zo zbierky *Záhradník* v nemeckom preklade Hansa Effenbergera: 1. *Ich bin friedlos*, 2. *Mutter, der junge Prinz muß an unsere Türe vorbeikommen*, 3. *Du bist die Abendwolke*, 4. *Sprich zu mir Geliebter!*, 5. *Befrei mich von den Banden deiner süße Lieb!*, 6. *Vollende denn das letzte Lied und lass uns auseinandergeln*, 7. *Friede, mein Herz*. Dielo malo premiéru v Prahe pod taktovkou autora 4. júna 1924. Pri komponovaní symfónie mal Zemlinsky zrejme na mysli *Das Lied von der Erde* od Gustava Mahlera. Okrem neho tu možno badať aj vplyvy R. Straussa, J. Brahmsa i R. Wagnera, ale napriek tomu je dielo i hudobný jazyk A. Zemlinského celkom

⁶ FINSCHER, Ludwig (ed.): *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik. Personenteil 16*. Kassel : Bärenreiter Verlag, 2006. Stl. 437. Autor hesla Hans NEUHOF. Jedným zo spomínaných autorov, ktorý už v prvej tretine 20. storočia zhudobnil Thákurove básne, bol americký skladateľ nemeckého pôvodu Stefan Wolpe (1902 – 1972), ktorý je autorom cyklu piesní pre alt a klavír *Neun Vertonungen aus Gitanjali von Rabindranath Tagore* z roku 1926. Dedikoval ho svojmu bratovi Williamovi Bär Wolpemu. Cyklus pozostáva z piesní: 1. *O du letzte Erfüllung des Lebens*, 2. *An dem Tage, da der Tod*, 3. *Ich weiss es wird kommen der Tag*, 4. *Gottheit des zertrümmerten Tempels*, 5. *Voll verzweifelter Hoffnung*, 6. *Bist du draussen in stürmischer Nacht*, 7. *Ich ging als Bettler von Türe zu Türe*, 8. *Ich hab meinen Urlaub erhalten*, 9. *In dieser Zeit meines Abschieds*. Dostupné na internete <<http://www.wolpe.org/biography.html>>[-cit.2002-07-05].

⁷ *Brockhaus Riemann Zenei Lexikon*. Tretí zväzok o-z. Eds. Carl Dahlhaus, Hans Heinrich Eggebrecht. Budapest : Zeneműkiadó, 1985, s. 482.

⁸ ZBAVITEL, Ref. 3, s. 85-86.

⁹ RÁČEK, Jan: *Leoš Janáček. Člověk a umělec*. Brno : Krajské nakladatelství, 1963, s. 124.

¹⁰ L. Janáček: *Potulný šílenec*, muž. zbor so sopránovým sólom. Praha : Hudební Matic, 1924. Báseň zo zbierky *Záhradník*. Pozri tiež Gabrielová, Ref. 4, s. 282.

osobitým a svojbytným prejavom. Odlišne od Brahmsa Zemlinsky strieda dialóg medzi ženou a mužom, ktorí sa milujú; no zatiaľ, čo láska ženy je skutočná, láska osamelého muža, hľadajúceho niekoho blízkeho, je idealistická a neudržateľná.¹¹

Treba tu spomenúť, že Zemlinsky, ktorý pochádzal z multikultúrneho rodinného prostredia, významne prispel k obohateniu a vzájomnému rešpektovaniu internacionálnosti hudobnej kultúry Prahy v tomto období. Potvrdzujú to aj autori *Dejín české hudobnej kultúry* z roku 1981: „Šestnáctileté působení Alexandra Zemlinského má v historii Nového německého divadla zásadní význam. [...] Příčinám Nového německého divadla vzniklo v Praze mimořádné kulturní klima, v němž se stýkala východní a západní kultura, živel slovanský s živlem německým, podněcující se v naprosto svobodných podmínkách navzájem, aniž by došlo k represí z jedné či z druhé strany. V této internacionální spolupráci neměla Praha mezi ostatními kulturními centry meziválečného dvacetiletí obdoby.“¹²

Jedným z prvých európskych skladateľov, možno celkom prvým, na ktorého zapôsobili Thákurove verše a citovaný *Brockhaus Riemann Zenei Lexikon* ho neuvádza, bol však už v roku 1914 Josef Bohuslav Foerster (1859 – 1951). Počas svojho pobytu vo Viedni siahol po Thákurovej zbierke *Záhradník* a skomponoval cyklus *Milostné písně*, op. 96 pre spev a orchester, neskôr aj pre spev a klavír v českom jazyku i v nemeckom preklade Hansa Effenberga a F. Leiera. 1. *Behalt es nicht* (Ó, netaj v srdci), 2. *Tag für Tag* (Každý den), 3. *Mein Herz* (Mé srdce), 4. *Ich pflückte deine Blume* (Já světa vzala květ), 5. *Lieb, mein Herz sehnt sich* (Láska má).¹³ Na rozdiel od Zemlinského neskoršej *Lyrickej symfónie*, op. 18, kde skladateľ zvolil dialóg medzi ženským a mužským vokálnym prejavom, siahol Foerster k tým Thákurovým básňam, v ktorých hovorí predovšetkým žena. „V písni *Ó, netaj v srdci* vybízí svého milence, aby se jí svěřil se všemi svými touhami, že u ní všechna přání naleznou nejnítěrnější ohlas. Foerster dává tato slova ženě pronášet tichým ariosem. [...] V písni *Každý den* dává žena podat milenci květ ze svých vlasů a zřídít mu lůžko z květu; jen její jméno má být zatajeno. [...] V písni *Mé srdce* nachází žena v očích mužových svůj ráj a své blaho. [...] A její hlas nabývá, podporován doprovodem, stále větší a větší vášnivosti. [...] V další písni *Já světa vzala květ* přitiskla žena světský květ na svou hrud a poranila se o trn. [...] V poslední vzrušené písni *Láska má* touží žena setkat se se svým milencem za cenu svého života a splynout s ním v kráse; ale nakonec volá: ‚Marna všechna ta touha! Kde je ten, s nímž takto splynout možno, než jedině Ty, můj Bůh?‘ Tedy: láska světská končí zklamáním a jedině u Boha možno splnit své touhy; toť devisa, k níž se dopracoval Foerster v tomto cyklu.“¹⁴

R. Thákur oslovil aj ďalších slovenských a českých skladateľov. Už z roku 1914 pochádza skladba pre miešaný zbor a klavír na jeho slová v maďarskom preklade *A szépség himnusza* (Hymnus na krásu) od slovenského skladateľa Alexandra Albrechta (1885 – 1958). Zo

¹¹ Dostupné na internete <<http://www.bbc.co.uk/music/reviews/4h3n>>[2011-11-10].

¹² SMETANA, Robert a kol.: *Dějiny české hudební kultury 1890/1945*. Díl II. 1918/1945. Praha : Academia, 1981, s. 91.

¹³ Tlačou vyšli in: Universal Edition A. G. Wien; Leipzig : 1915. Ide o piesne zo zbierky *Záhradník* (The Gardener, 1913), ktorých český preklad z angličtiny (V. Stephanová, Praha : J. Otto, 1914) mohol mať J. B. Foerster k dispozícii. Porovnaj Gabrielová, Ref. 4.

¹⁴ Kol.: *J. B. Foerster. Jeho životní pouť a tvorba. 1859 – 1949*. Praha: Národní hudební vydavatelství Orbis, 1949, s. 230-231.

slovenských skladateľov v 2. polovici 20. storočia verše R. Thákura zaujali Juraja Tandlera (nar. 1934) v skladbe *Nové prebudenie* pre mezosoprán, bas, recitátora a orchester (1973), Juraja Hatríka (nar. 1941) v skladbách *Večná hra* pre dva zmiešané zbory (1977) a *Canzona in memoriam Alexander Moyzes* pre alt, violu a organ (1984), ako aj Jozefa Podprockého (nar. 1944) v kompozícii *Dve kavatíny*, op. 22 pre bas, flautu, klarinet, violu a violončelo (1980).¹⁵ Z českých skladateľov v tomto období to boli napríklad Bořivoj Mikoda (1904 – 1968), autor cyklu *Náhrdelník. 5 písní na slova Rabindranatha Thákura pro zpěv a klavír*, op. 10, Josef Plavec (1905 – 1979), autor skladby *Dvě melodramata na básně Rabindranatha Thákura*, Karel Kupka (1927 – 1985), ktorý na slová R. Thákura napísal *Tři canzony pro bas s doprovodem houslí, klarinetu a klavíru*, Jiří Bárta (nar. 1935), autor diela *Čitra. Opera podle stejnojmenné hry R. Thákura* z roku 1994, Václav Riedlbauch (nar. 1947) a jeho *Touženec písní* z roku 1975, Martin Vojtíšek (nar. 1950), ktorý roku 1980 skomponoval vokálny cyklus *Zahradník. 3 písně pro soprán a klavír na verše R. Thákura*, zo strednej generácie napríklad Jiří Pazour (nar. 1941), ktorý Thákurove texty zhudobnil v komornej kantáte pre nižší soprán, barytón a orchester na texty *Odpusť mi mou lásku*.¹⁶

Ján Móry: *Tagore Album*, op. 12

Iste nie je náhodné, že cestu k R. Thákurovi si našiel aj hudobný skladateľ Ján Móry (10. 7. 1892, Banská Bystrica – 5. 5. 1978, Bratislava). Veľa cestoval, stretával sa s významnými hudobnými a kultúrnymi osobnosťami Európy, bol sčítaný a rozhľadený. Vo svojich rozhovoroch pre rozhlas alebo tlač, ale aj v našich dávných osobných rozhovoroch sa neraz vyznal zo svojej lásky k lyrickej a meditatívnej poézii. Záujem o orientálne témy potvrdzujú aj piesne pre spev a klavír, ktoré sa nachádzajú v jeho zachovanom rukopisnom fonde:¹⁷ *Am Yang – tse – kiang* (text Erwin W. Olbrich),¹⁸ *Orientalisches Lied I., II.* (slová v nemeckom jazyku Günther Bibo,¹⁹ v slovenskom preklade Jely Krčméryovej; I. Roky uplynú, II. Aký je môj milý). V rukopise zostala aj jedna pieseň pre spev a klavír na slová R. Thákura *Dort bei der Furt* zo zbierky *Gitándžali* (č. 74). Nad nemeckým textom je pripísaný slovenský preklad Jely Krčméryovej s názvom *Tam pri brode*.²⁰ Túto pieseň však skladateľ nezaradil do cyklu *Tagore Album*, ktorý vyšiel tlačou v Berlíne.

Cyklus 14 piesní so sprievodom klavíra v štyroch zošitoch na básne Rabindranátha Thákura pod názvom *Tagore Album*, op. 12 v nemeckom jazyku Ján Móry komponoval začiatkom 20. rokov 20. storočia počas pôsobenia na Novom Štrbskom Plese vo Vysokých Tatrách.²¹ Bolo to pravdepodobne priamo na objednávku vydavateľstva Ries & Erler

¹⁵ JURÍK, Marián – ZAGAR, Peter (eds.): *100 slovenských skladateľov*. Bratislava : Národné hudobné centrum, 1998.

¹⁶ Dostupné na internete <<http://www.musicbase.cz/>>[2011-10-230].

¹⁷ Pozostalosť Jána Móryho je od roku 1977 deponovaná v zbierkovom fonde Štátnej vedeckej knižnice – Literárnom a hudobnom múzeu Banská Bystrica (ďalej ZF LHM BB).

¹⁸ Erwin W. Olbrich – libretista Móryho operety *Zimný románik*, ZF LHM BB, ev.č. H-1375.

¹⁹ Günther Bibo – libretista Móryho spevohry *La Vallière*, ZF LHM BB, ev.č. H-1316.

²⁰ ZF LHM BB, ev.č. H-1348.

²¹ Po smrti otcovho brata, staviteľa a architekta Karola Móryho (1845 – 1921) zdedil Ján Móry pozemky s umelým jazerom a hotelom na Novom Štrbskom Plese, kam sa roku 1921 presťahoval z rodnej Banskej Bystrice.

v Berlíne, ktoré piesne vydalo tlačou.²² Na kópii nakladateľskej zmluvy na vydanie Móryho diel op. 12 (*Tagore Album*), op. 13 (*Ave Maria*), op. 15 (*Sechs Lieder*), op. 16 (*Drei Lieder*), op. 17 (*Mailed*) a piesne *Wiegenlied* bez opusového čísla je k miestu Berlin rukou dopísaný dátum 19. 10. 1923.²³ Zmluva obsahuje už aj tlačiarenské čísla. Nepoznáme vtedajšiu vydavateľskú prax, je však možné, že skladby v čase uzavretia zmluvy s uvedeným dátumom sa na vydanie pripravovali, alebo – čo sa nám zdá pravdepodobnejšie – už boli v tlači či vytlačené. Z popisu na titulných listoch prvých dvoch zošitov, kde je na obidvoch uvedené „Heft I. II.“, sa totiž zdá, že skladateľ pôvodne zamýšľal skomponovať len dva zošity, každý s tromi piesňami. Svedčí o tom aj podnázov „6 Lieder“. Medzi číslami tlačiarenských platní prvých dvoch zošitov (9269, 9270) a tretieho zošita (9345) je väčší číselný a usudzujeme, že tým aj časový odstup vydania, takže sa dá predpokladať, že po úspechu prvých dvoch zošitov sa vydavateľ so skladateľom dohodli na pokračovaní cyklu. Na treťom zošite, ktorý obsahuje štyri piesne, je už uvedené „Heft I. II. III.“ a v podnázve „10 Lieder“. Po určitom čase vyšiel aj štvrtý zošit (č. platne 9394) so štyrmi piesňami a na jeho titulnom liste je už popis „Heft I. II. III. IV.“ a pod názvom *Tagore Album* je uvedený konečný počet piesní „14 Lieder“.

Ani jedna z piesní, ktoré vyšli v tomto cykle tlačou, sa nezachovala v rukopisnom fonde autora v Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici. Vzhľadom na skutočnosť, že archív vydavateľstva bol počas 2. svetovej vojny zničený, zrejme tam podľahli skaze aj hudobné autografy Jána Móryho, ktoré boli jeho súčasťou. Navyše z prieskumu tohto vydavateľstva a fondov nemeckých a inonárodných knižníc, ktoré sú dostupné prostredníctvom internetu, a z ďalších knižničných informačných zdrojov vyplýva, že pozostalostný fond skladateľa v Banskej Bystrici je jedným z mála miest, ak nie jediným, kde sa nototlač celého cyklu *Tagore Album* zachovala.²⁴

Zrejme zakrátko po vydaní tohto cyklu, 19. októbra 1923, vyšla v Pražských maďarských novinách *Prágai Magyar Hírlap* recenzia na nové hudobné dielo:

„Zhudobniť verše Rabindranatha Tagoreho nie je ľahkou úlohou. Pocity veľkého indického básnika vyjadrené slovami podmaľovať zvukovými citovými vlnami a pri tejto práci dosiahnuť harmóniu, to isté, čo šepkajú riadky veršov, nechať vnímať zvukom, to si vyžaduje dokonale vyzretý talent a obrovský, bohatý, pritom jemný, zrelý a uvedomelý svet citov. Vyjadriť hudbou tú jednoduchosť, často drobnosť, to jasné alebo slnkom zlah-

²² *Tagore Album. 14 Lieder von J. Móry, op. 12. Worte von Rabindranáth Tagore. Heft I. – IV. Berlin : Ries & Erler, [I. Heft R. 9269 E., II. Heft R. 9270 E., III. Heft R. 9345 E., IV. Heft R. 9394 E.].* Rok vydania nie je uvedený, preto uvádzame čísla tlačiarenských platní. ZF LHM BB, K – 6026, 6029, 6032, 6036.

²³ Kópiu zmluvy „Abtretung des Urheberrechtes“ som získala od dcéry Jána Móryho Lívie Kamel. Vydavateľstvom Ries & Erler Berlín je podpísaná s doplneným dátumom 19. 10. 1923; za autora, „Nové Strbske Pleso d.“ nie je podpísaná a chýba aj dátum. Obsahuje však zoznam diel a podmienky ich vydania.

²⁴ Ref. 17.

V Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice (SNK) v Martine, ani v Hudobnom múzeu Slovenského národného múzea (SNM) v Bratislave sa nototlač nenachádza, v Univerzitnej knižnici v Bratislave sa nachádza len III. zošit (sign. MS 1148/LXX-5) v pozostalosti M. Ruppeldta. Kompletný album nemala k dispozícii ani skladateľova rodina. Pieseň *Moje srdce* z tohto cyklu v preklade Jely Krčméryovej je in: FREŠOVÁ-HUDCOVÁ, Zita: *Slovenská piesňová tvorba 1. Spev a klavír*. Praha; Bratislava : Panton, 1966, s. 64-70.

ka prežiarené dumanie, tú prirodzenosť ducha, a pritom kultúrnu formu vyjadrovania, silné impresie prefiltrované cez vrstvu piesku, bezprostrednosť emocionálneho výrazu a nadovšetko ľúbezňú, neafektovanú životnú filozofiu, jemnú, teplú, ukolísavajúcu a na sladko dozretú spevnosť veršov, to je úloha, ktorá si vyžaduje zrelého ducha a v záujme originality aj bojovný talent, aby ho podráždil a povzbudil k práci.

Zaujímavé a nekaždodenné ocenenie si zaslúži skutočnosť, že medzi nami v slovenskom, nevelmi rušnom, tichom umeleckom živote vyrástol talent, ktorý sa na to podujal. Tento hudobný skladateľ, ktorý v štyroch albumoch publikoval spolu 36 [14, pozn. autor-ky] Tagoreho zhudobnených básní v jednom z najvýznamnejších berlínskych hudobných vydavateľstiev (Ries und Erler), sa volá Ján Móry. Žije na Novom Štrbskom Plese a tam komponoval melódie silne moderného chápania, z ktorých každá sa ponára do sveta poézie indického básnika. Bezprostrednú inšpiráciu mu azda dalo to pramora melódií, veľká Príroda, ktorá v tichosti a šumení Tatier zostala panenskou a možno dlhé skladateľovo potulovanie sa po Afrike nechalo vyzrieť inšpiráciu studeného pólu prírody a orientálne vymalovaných teplých vlín do kompozične farebnej jednoty.

Je isté, že pečať Móryho hudbe dal veľký prírodný kontrast, takmer večná zima, divočina a nechladnúce leto, a tak, ako veľký Ind vycibril, zjemnil primitivnosť a čistotu citov starého Východu, prispôbil ich pokroku západnej kultúry a filozofie, tak Móry pri zhudobnení veršov vložil do skladieb svoj vlastný život na Západe i farebné dary zo svojich potuliek po Východe.

Povolanejší nemeckí kritici než som ja sa pri posudzovaní diela vyjadrili pochvalne a nemecké hudobné časopisy považujú Móryho albumy za zaujímavé a cenné.

Tagore Albumy, ktoré si zaslúžia pozornosť každého moderného hudobníka, sa objavili aj na československom notovom trhu a dostať ich u firmy Wetzler na Národnej triede v Prahe.²⁵

Mnohé ďalšie články z neskoršieho obdobia už pri predstavení skladateľa medzi jeho známymi dielami uvádzajú na poprednom mieste práve *Tagore Album*. V roku 1928 – po tom, ako mu v Berlíne tlačou vyšiel cyklus *Drei Lieder*, op. 16 na text R. Dehmela – uviedol Peter Epstein v relácii pre Sliezske rádio Wroclaw aj svoj názor na cyklus *Tagore Album*: „Ein Tagore-Album, wohl im Lauf längerer Zeit auf mehr als ein Dutzend Lieder angewachsen, bringt zunächst die erfreuliche Gewissheit, daß die Gesänge sich von dem Stich ins Kitschige, den das farbige Titelblatt befürchten läßt, durchaus fernhalten. Nicht einmal die beliebte „orientalisierende“ Harmonik muß herhalten, sondern ehrlich und mit den gewohnten Mitteln wird M.s. Vertonung dem

²⁵ glin: Tagore-album – Móry János harminchat Tagore-dala. In: *Prágai magyar hírlap*. Piatok 19. októbra 1923. Rubrika Színház és zene. (Z maďarského jazyka preložili JUDr. Jaromír Bázlik a M. Bárdiová.) Článok nesprávne uvádza počet piesní v albume – 36. *Prágai magyar hírlap* (Pražské maďarské noviny) sa od svojho založenia v júni 1922 stali najvplyvnejším tlačovým orgánom maďarskej menšiny žijúcej v Československu. Ján Móry vzhľadom na rodinné zázemie a obdobie Rakúsko-Uhorska, v ktorom sa narodil a formoval, mal maďarskú národnosť. Po roku 1921, keď sa stal majiteľom hotela Móry na Novom Štrbskom Plese, spolupracoval v oblasti rozvoja turistického ruchu i kultúry s Karpatským spolkom v Kežmarku. Preto maďarské noviny, ktoré vychádzali v Československu, ale aj v Maďarsku, rovnako ako kežmarský *Karphaten Post*, venovali pomerne značnú pozornosť jeho hudobnej tvorbe, premiéram, úspechom, ale aj jeho pôsobeniu ako hoteliera vo Vysokých Tatrách.

schönen Gegenstand gerecht. Einige klingende Beispiele am Klavier mögen Ihnen einen Begriff seiner Kompositionsart geben.“²⁶

Cykľus piesní Jána Móryho *Tagore Album*, op. 12 obsahuje 14 piesní. Pre úplnosť uvádzame ich zoznam s pôvodnými nemeckými názvami. V zátvorke je slovenský preklad názvu, presnejšie incipitu básne, pretože vo vydaných zbierkach sú jednotlivé básne bez názvu a sú očíslované. Súčasne sme doplnili aj údaj o tom, z ktorej zbierky básen pochádza:

Heft I. [R.9269 E.]

1. *Vollende denn das letzte Lied* (Dospievaj teda poslednú pieseň. In: *Záhradník*, č. 51)
2. *Sag es mir* (Povedz mi milý, či je to všetko pravda. In: *Záhradník*, č. 32)
3. *Sprich zu mir, Geliebter* (Rozprávaj, milý! Povedz mi slovami, čo si spieval. In: *Záhradník*, č. 29)

Heft II. [R.9270 E.]

4. *Ich bin friedlos* (Nemám pokoja. In: *Záhradník*, č. 5)
5. *O Frau, du bist nicht allein Gottes Geschöpf* (Ó, žena, si nielen dielom božím. In: *Záhradník*, č. 59)
6. *Mein Herz* (Moje srdce. In: *Záhradník*, č. 31)

Heft III. [R. 9345 E.]

7. *Er kam und saß mir zur Seite* (Prišiel a sadol si vedľa mňa. In: *Gitándžali*, č. 26)
8. *Ich erwachte* (Zobudila som sa. In: *Oberanie ovocia*, č. IV.)
9. *Du bist mein Eigen* (Preklad názvu piesne: Si moja. Incipit básne: Si oblak večerný, čo pláva na nebi mojich snov. In: *Záhradník*, č. 30)
10. *Dies ist meine Wonne* (Toto je moje potešenie. In: *Gitándžali*, č. 44)

Heft IV. [R.9394 E.]

11. *Gottheit des zertrümmerten Tempels!* (Božstvo zrúcaného chrámu! In: *Gitándžali*, č. 88)
12. *Friede mein Herz!* (Buď pokojné, srdce moje! In: *Záhradník*, č. 61)
13. *Dies ist an Dich mein Gebet. Herr!* (Toto je moja modlitba k tebe, Pane môj! In: *Gitándžali*, č. 36)
14. *Der Schlaf, der auf Kinderaugen ruht* (Incipit básne: Ktovie, odkiaľ prichádza spánok, ktorý zlieta na oči detí? In: *Gitándžali*, č. 61)

Pri prekladoch názvov piesní do slovenského jazyka sme vychádzali z citovanej literatúry z druhej polovice 20. storočia.²⁷ Zaujímá nás však otázka, ktoré nemecké vy-

²⁶ EPSTEIN, Peter, Dr.: *Lieder von J. Móry* (Verlag: Ries & Erler, Berlin). Schlesischen Rundfunk, Breslau, am 13. 8. 1928. Strojopis textu relácie, 1928. In: Archív rodiny Móryovcov.

²⁷ Thákur, Rabíndranáth: *Česání ovoce*. Olomouc : Nakladatelství Votobia, 1995. Podľa českého vydania z roku 1923 preložil L. Vojtig. Thákur, Rabíndranáth: *Gitándžali*. Bratislava : Ex tempore, 2003. Preložil Lubomír Feldek v jazykovej spolupráci s Nasírom Ahmedom Zoberim. Thákur, Rabíndranáth: *Záhradník*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1966. Z anglického prekladu R. Thákura preložili Nasír Ahmed Zoberi a Michal Bartko.

dania Thákurových básní mal Ján Móry k dispozícii. Vzhľadom na to, že z jeho osobnej knižnice sa zachovali len nototlače jeho vlastných diel, skladieb iných autorov, prípadne klavírne výťahy niektorých oper a operiet, môžeme na otázku odpovedať len hypoteticky. Mohli to byť nasledovné vydania: zbierka *Gitándžali* pod názvom *Rabindranath Tagore: Gitanjali (Sangesopfer)* vyšla roku 1914 v Lipsku (Kurt Wolff Verlag) v preklade Marie Luise Gothein. Ďalšie vydanie tohto prekladu vyšlo opäť roku 1918. Roku 1919 K. Wolff v Lipsku vydal aj *Oberanie ovocia (Fruchtlese)* v preklade Annemarie von Puttkamer. Táto zbierka vyšla aj v 2. zväzku zbraných spisov R. Thákura (*Gesammelte Werke*, editori Heinrich Meyer-Benfey a Helene Meyer-Franck) roku 1921. V tom istom roku v 1. zväzku tejto edície vyšli aj zbierky *Záhradník (Der Gärtner)* a *Gitándžali (Gitanjali)*.²⁸ Nedá sa vylúčiť ani to, že sa Ján Móry niekde osobne s Thákurom stretol.

Pri porovnaní Móryho výberu Thákurových básní s vyššie spomínanými skladateľmi vyplýva, že zo siedmich básní, ktoré zhudobnil vo svojej *Lyrickéj symfónii*, op. 18 Alexander Zemlinsky, päť použil vo svojom cykle aj Ján Móry: 1. *Ich bin friedlos*, 3. *Du bist die Abendwolke* (identická báseň ako *Du bist mein Eigen*), 4. *Sprich zu mir, Geliebter*, 6. *Vollende denn das letzte Lied*, 7. *Friede mein Herz*.²⁹ Oprávňuje nás to domnievať sa, že Móry túto symfóniu poznal, azda sa ňou aj inšpiroval, prípadne mohol mať so Zemlinským aj osobné kontakty. S výberom piatich Thákurových básní J. B. Foerster má Ján Móry spoločnú len jednu: *Mein Herz*, rovnako aj s výberom S. Wolpeho: *Gottheit des zertrümmerten Tempels!*

Z hľadiska tematiky a obsahu je zaujímavé porovnať výber a usporiadanie básní J. B. Foerster v cykle *Milostné písne*, op. 96 s cyklom piesní *Tagore Album*, op. 12 Jána Móryho. U Foerster päť básní vytvára jeden výrazový oblúk a súčasne napätie a protiklady medzi nesmiernou túžbou a rezignáciou. Prvá polovica cyklu obsahuje v sebe nádej, očakávanie a výzvy na stretnutie sa duší, vzápätí sa objavuje smútok z nespĺnenej túžby a jednostranného ľubostného vzťahu.³⁰ Posledná pieseň *Lieb, mein Herz sehnt sich* (Láska má) je završením márnej túžby, vyjadrením zúfaleho želania vlastného spustošenia a obratia nielen o materiálne veci, ale aj o duchovno – o všetko, čo túžiaci má, aj o sny a jeho svet až k úplnej nahote ducha, v ktorej by v kráse boli obaja zajedno. Až prichádza poznanie, že aj toto je márna túžba, pretože v takéto splynutie nemožno dúfať nikde inde okrem Boha. Vo Foerstrovej piesni v českom preklade ide o spev ženy: „Láska má, duše moje touží setkať sa s tebou, ťe mít, a tvou býti stále, smrt, jak když v drtící náruč mne chvátí.“ V slovenskom preklade básne je rozprávačom muž: „Milá moja, srdce mi vo dne v noci túži po stretnutí s tebou – po stretnutí, čo je ako všetko ničiaci smrť.“

Ján Móry pôvodne *Tagore Album* zamýšľal v prvom pláne ako cyklus milostných lyrických piesní, i keď s miernym mysticko-náboženským podfarbením. Pre prvé dva zošity si vybral básne s týmto zameraním len zo zbierky *Záhradník*. Práve v nej R. Thákur výrazne uplatnil formu piesne, ktorá vychádzala z indickej ľudovej tradície. Navyše v tejto, ale aj v ďalších zbierkach často spomína spev, piesne, tanec a hudobné nástroje, najmä zvony a zvonenie, gongy, harfu a flautu. Všetkých šesť piesní tvorí jeden významový celok, pritom však aj tri piesne z prvého zošita a tri piesne z druhého zošita majú

²⁸ Dostupné na internete: <http://sabon.org/tagore/>, ako aj www.uni-tuebingen.de (OLIX-OPAC UB Tübingen).

²⁹ Uvedené poradové čísla piesní sú z *Lyrickéj symfónie*, op. 18 A. Zemlinského.

³⁰ GABRIELOVÁ, Ref. 4, s. 268.

vnútornú obsahovú gradáciu. V prvom zošite ide najprv o rozlúčku, potom o hľadanie a napokon o naplnenie lásky. Druhý zošit sa začína piesňou o túžbe po vzlete a príhovorom k Veľkej Večnosti, druhá pieseň je oslavou ženy a tretia je metaforickou oslavou túžby nespútaného srdca po splynutí s láskou, kde vlastne víťazí pocit jej odovzdanosti. V treťom zošite dve piesne vychádzajú zo zbierky *Gitándžali*, jedna zo zbierky *Záhradník* a jedna z *Oberania ovocia*. V štvrtom zošite zhudobnil skladateľ tri básne zo zbierky *Gitándžali* a jednu zo *Záhradníka*. V tomto treťom a štvrtom zošite sa výrazne odklonil od ľúbostnej lyriky a viac ho zaujali témy duchovné. Ak berieme do úvahy, že pri komponovaní tretieho zošita Móry ešte nepočítal s ďalším pokračovaním, opäť ho musíme chápať ako uzavretý významový celok. Podľa výberu básní sa takým aj javí. V prvej piesni sa spieva o túžbe stretnúť sa s tým, kto nad nami bdie, kým spíme, druhá je o pochopení a precítení slov a posolstva aj bez ich prečítania, v tretej ospevuje svoju milú v krásnych prírodných metaforách a štvrtá je o čakaní na poslednú chvíľu, ktorá je však aj chvíľou, kedy uzrieme. Posledný zošit obsahovo nadväzuje na predchádzajúci a prehlbuje ponor do duchovného vnútra človeka. *Božstvo zrúcaného chrámu* je poznaním, že aj napriek porušeniu hmoty jej božstvo zostáva nesmrteľné. Druhá pieseň je o smrti, ktorá nie je rozlúčkou, ale naplnením, tretia je modlitbou k Pánovi a prosbou o silu povzniesť svojho ducha vysoko nad každodenné zbytočnosti a dokázať s láskou podriať svoju silu jeho vôli. Posledná pieseň z *Gitándžali* je otázkou, odkiaľ prichádza spánok, ktorý zlieta na detské oči, plnou rozprávkovou fantáziou. Výberom tejto básne akoby Móry vyslovil na záver celého cyklu osobné posolstvo toho, čo považuje za najšťastnejšie, najnevinnejšie a najčistejšie: „úsmev, ktorý sa mihá na perách dieťaťa, keď spí.“

Treba povedať, že sloвне interpretovať obsah, formu, básnické prostriedky a myšlienkový svet básní Rabindranátha Thákura, prekladať či tlmočiť ich prostredníctvom metatextov je nesmierne ťažká, ak nie celkom nemožná úloha. Už aj preto, že každý ďalší preklad sa vzdaluje od pôvodného znenia básní v origináli z hľadiska lexiky, štylistiky, syntaxe, rytmu i spevnosti veršov. Napokon, ako sme už uviedli, sám Thákur pri vlastnom preklade *Gitándžali* z bengálčiny do anglického jazyka zmenil aj formu básní. V dostupnej odbornej nemeckej, českej a slovenskej literatúre sme našli len málo pokusov o ponor do samotných Thákurových básnických zbierok.³¹ Nič ich nenahradí, treba si ich jednoducho prečítať, precítiť a pochopiť.

Pokiaľ ide o zhudobnenie náročných Thákurových básní v próze, rovnako u Foersterera ako aj u Móryho je zrejmé, že obaja sa prispôbili ich obsahu i forme. Foerster sa priklonil k „deklamačnému“ alebo „dramatickému“ vokálnemu štýlu a súčasne k „hudobnej próze“, takže v tomto zmysle ide skôr o spevy než o piesne.³² Navyše musel zohľadniť súčasne nemecký i český text, kým Móry komponoval len na nemecký text. Niektoré texty piesní mu dodatočne do slovenského jazyka preložila Jela Krčméryová a do nototlačí ich skladateľ vlastnoručne vpísal rešpektujúc už hotový notový zápis. Dĺžka, tektonická vý-

³¹ Pokúsil sa o to napríklad Dušan Zbavitel. In: *Rabindranáth Thákur (Vývoj básnika)*. Praha : Orbis, 1961.

³² Gabrielová, Ref. 4, s. 273. Porovnaj tiež Gabrielová, Jarmila: Die Lieder von Josef Bohuslav Foerster. Zu Foersters „Liebesliedern“ des Rabindranath Tagore op. 96. In: LENGOVÁ, Jana (ed.): *Národné, individuálne a univerzálne prvky v hudbe. Zborník príspevkov z medzinárodnej muzikologickej konferencie Bratislava 3. – 5. októbra 1996.* (=BMN zväzok 3) Banská Bystrica : Nadácia Jána Levoslava Bellu, 1998, s. 61-65.

stavba jednotlivých piesní, frázovanie a všetky hudobné výrazové prostriedky sú u Jána Móryho celkom podriadené Thákurovým spevným veršom, plným nielen hudobných motívov, ale aj bohatej prírodnej farebnosti (slniečny opar, kvety a tráva, blankyt neba, hviezdy stratené v oblakoch, šafranový závoj), vôní (sladká vôňa heny vo vetre), pocitov (chlad mesačnej noci, samota, opustenosť, smútok, nádej, blaženosť), kontrastov (sloboda, klieťka), dynamizmu, vnútorného napätia, metafor a inotajov. Ako v iných dielach, aj v tomto albume sa prejavuje Móryho melodická invencia, osobitá stavba melodickéj línie v koexistencii s prekomponovaným klavírnym partom a silné horizontálne kompozičné myslenie. Je natolko zaujatý textom, že mu pozorne prispôsobuje voľbu tóniny i taktov, ktoré často mení s novým veršom a novou hudobnou frázou. Z toho vyplýva aj asymetrická výstavba jednotlivých fráz i piesní. Rytmus, tempo, tóninu, melodickú líniu i klavírnu sadzbu v súčinnosti s dynamikou a agogikou uplatňuje s jediným cieľom: vyjadriť obsah básní, ich náladu, atmosféru, citovosť i hĺbku myšlienky. Z tohto aspektu sa tu do popredia zjavne dostáva predovšetkým zvukomalba a opakovanie rovnakých postupov pri podobných situáciách: vyjadrenie pohybu vlín, listov na strome, oblakov, rýchlych pocitov – zhustená melodická i klavírna sadzba, tremolo, rýchle akordické rozklady; putovanie, hľbanie – dlhé rytmické hodnoty, deklamácia v melodickéj línii; harfa – arpeggio; veselosť, radostná nálada – staccato.

Príklad 1: Stvárnenie harfy (pieseň č. 2 *Sag es mir*, zberka *Záhradník*, básneň č. 32)³³

Výber z textu:

„Chveje sa zem ako harfa piesňami, keď sa jej dotknú nohy moje?“³⁴

The image shows a musical score for the song 'Sag es mir' by Rabindranath Tagore. It consists of two systems of music. The first system shows the vocal line and piano accompaniment for the first part of the song. The vocal line is in the upper staff, and the piano accompaniment is in the lower staff. The lyrics are in German: 'mon-de in mei-nen Glie-dern? Er - - - schau-ert die Er - de wie ei - ne'. The second system shows the vocal line and piano accompaniment for the second part of the song. The vocal line is in the upper staff, and the piano accompaniment is in the lower staff. The lyrics are in German: 'Har-fe in Lie-dern, wenn mei - ne Fü - ße sie be - rüh - ren?'. The score is in G major and 4/4 time. The piano accompaniment features arpeggiated chords and a steady rhythm.

³³ Notová ukážka in: MÓRY, Ján : *Tagore Album*, op. 12. *10 Lieder*. Berlin : Verlag von Ries & Erler, 2004. Nr. 60077, s. 5.

³⁴ Thákur, Rabíndranáth: *Záhradník*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1966. Z anglického prekladu R. Thákura preložili Nasir Ahmed Zoberi a Michal Bartko, s. 45.

Příklad 2: stvárnenie harfy (pieseň č. 7 *Er kam und saß mir zur Seite*, zberka *Gitándžali* č. 26)³⁵

Text básne:

Prišiel a sadol si vedľa mňa, no nebdel som.

Prekliaty bol ten môj spánok, ó, ja úbohý!

Prišiel za tichej noci, mal v rukách harfu

a moje sny sa stali ozvenou jeho piesní.

Beda mi, prečo len sú všetky moje noci také

premrhané? Ach, prečo nikdy nezachytím

pohľad toho, ktorého dych sa dotýka

môjho spánku?³⁶

Příklad 3: Vyjadrenie neustáleho pohybu srdca a súčasne pohybu vtáčích krídel (pieseň č. 6 *Mein Herz*, zberka *Záhradník*, č. 31)³⁷

Text básne (nad nemecký text skladateľ dopísal slovenský preklad Jely Krčméryovej):

MOJE srdce, vták divočiny, našlo si nebo v твоjich očiach.

Sú kolískou rána, kráľovstvom hviezd.

Piesne sa mi stratili v ich hĺbinách.

Kiež vzlietnem do tohto neba, do jeho osamelej nesmiernosti.

Kiež preniknem jeho oblaky a rozprestriem krídla v jeho slnečnom jase.³⁸

³⁵ Notová ukážka, Ref. 33, s. 26.

³⁶ Ref. 2, s. 33.

³⁷ Notová ukážka, Ref. 33, s. 21.

³⁸ Thákur, Ref. 34, s. 44.

p *Srdca* je vtáčatm hrdym, čo nebo nachodi
 Mein Herz, der Vo - gel der Wild - nis, hat sei - nen Him - mel in
 v to ni ho - žide o - - - - -
 Dei - - nen Au - gen ge - fun - - - den.
 o - - - - -
 Sie sind die Wie - - ge des Mor - - gens, sie

Príklad 4: Vyjadrenie radosti prostredníctvom staccatových akordov (pieseň č. 10 *Dies ist meine Wonne*, zberka *Gitándžali* č. 44)³⁹

Výber z textu:

Toto je moje potešenie, takto čakať a strážiť
 pri ceste, kde tieň stíha svetlo a dážď prichá -
 dza v šlapajach leta.⁴⁰

p
 Dies ist mei - ne Won - ne: zu
dim. *p*
 war - ten und wa - chen am Weg, wo der Schat - ten das Licht jagt und der Re - gen

³⁹ Notová ukážka, Ref. 33, s. 34.

⁴⁰ Thákur, Ref. 2, s. 54.

kommt bei Er-wachen des Som - mers.

Príklad 5: „Úsmev, ktorý sa mihá na perách dieťaťa, keď spí“ (pieseň č. 14 *Der Schlaf, der auf Kinder-angen ruht*, zberka *Gitádzali* č. 61)⁴¹

Výber z textu:

Ktovie, kde sa narodil úsmev, ktorý sa mihá
na perách dieťaťa, keď spí? Áno, povára sa,
že mladý, bledý lúč mesačného kosáka sa
dotkol lemu miznúceho jesenného oblaku,
a tak sa po prvý raz zrodil vo sne rána
vyumývaného rosou ten úsmev, ktorý
sa mihá na perách dieťaťa, keď spí.⁴²

Lä - cheln, das ü - ber Kin - der - mund huscht im Schlaf, weiß je - mand, wo es ge -
bo - ren ist? Es geht ein Ge - rücht, daß ein jun - ger

⁴¹ Notová ukážka, Ref. 33, s. 48.

⁴² Thákur, Ref. 2, s. 78.

Strahl des wachsenden Mond's den Rand ei - ner schwin-den Wol - ke im

Herbst traf. Dort ist das Lä - cheln ge -

R. 9394 E.

Na začiatku piesní a ich niektorých častí predpisuje autor tempové a agogické pokyny. S prihliadnutím na charakter poézie využíva z talianskych výrazov: *Andante espressivo*, *Tempo rubato*, *animato*, *ben tenuto*, *poco a poco più mosso*, *poco tranquillo*, *misteriozo*, *stentando*. Okrem toho ich podporuje aj nemeckými výrazmi: *breiter* (široko rozprestrieť), *breiter steigend* (široké zosilňovanie, stupňovanie), *allmählich steigend* (pozvolné zosilňovanie, stupňovanie), *ruhig* (pokojne), *fließend* (plynulo, tečúco). Pri niektorých textoch so sakrálnym nádychom využíva trioly, akoby naznačoval symboliku čísla tri. Nepracuje však s ňou konzekventne, rovnako ani so symbolikou tónin. Aj ich výber má umocniť básnické slovo. Často sa možno stretnúť s tým, že na vyjadrenie temnoty, hĺbky či nostalgie využíva najmä tóniny s predznamenaním obsahujúcim viaceré „bé“ – *Es dur*, *As dur*, *Des dur*, *Ges dur*. Molové tóniny uplatňuje zriedkavo. V stavbe melodickéj línie dominuje naoko nespevnosť, určitá deklamatívnosť, časté melodické zvraty, obľúbené veľké sekundy, kvarty, niekde veľké intervalové skoky (oktávy, septimy). Kladie veľké nároky na technickú, ale aj výrazovú vyspelosť interpreta. Aj keď skladateľ nepredpisuje, pre aký hlas piesne určil, vzhľadom na tónový rozsah, ale i na obsah veršov je vhodný predovšetkým pre tenoristov. Rytmus rovnako podriaďuje textu a jeho obsahu, často ho mení a srieda rozličné metrá. Napríklad, už v druhej piesni *Sag es mir*, ktorá má dĺžku 60 taktov, je na začiatku 3/4 metrum a do konca kompozície skladateľ využíva metrum celé, 9/8 a 6/8 so striedavými návratmi, niekedy už po dvoch taktov, k predchádzajúcim hodnotám. V 80-taktovej štvrtej piesni *Ich bin friedlos* uplatňuje metrum 6/8, 2/4, 3/4, C, pričom ich tiež srieda už po dvoch alebo troch taktov, akoby chcel vystihnúť charakter veršov – *Nemám pokoja. Prahnem po ďalekých veciach*.⁴³ Symbióza

⁴³ THÁKUR, Ref. 34, s. 14, báseň č. 5.

melodickej a harmonickej zložky piesní naznačuje, že aj napriek horizontálnemu cíteniu autor výrazne prihliadal aj na vertikálnu štruktúru skladieb. Melódia až v spojení s klavírnym sprievodom nadobúda celkom inú dimenziu, je ľahko počúvateľná, neobvyklá, so zaujímavým priebehom, avšak s konvenčným zakončením – zvyčajne na podklade rozkladu alebo arpeggiovaneho kvintakordu, prípadne dominantného septakordu. Vzhľadom na časté zmeny tóniny a v záujme vyjadrenia textového obsahu i časté uplatňovanie posuviek pred jednotlivými tónmi v melódii, v klavírnom parte, ktorý je pre interpreta nemenej náročný ako v prípade speváka, autor využíva najmä chromatiku a alterované akordy. Sadzba je zahustená rozličnými predznamenaniami i pred jednotlivými frázami, posuvkami, melodickými a harmonickými zvratmi, rýchlymi behmi, drobnými rytmickými hodnotami (šestnástinami až dvaatridsatinami), bodkovaným rytmom, triolami, tremolami a arpeggiami. Vo faktúre, a najmä pri izolovanom pohľade na melodiku a rytmus, možno vidieť istý vplyv expresionizmu a celkove snahu uplatniť súdobé moderné kompozičné postupy. Bohatá harmónia poukazuje na vplyv tvorby Maxa Regera i Johannesa Brahmsa. Napriek vyššie uvedeným konštatovaniam piesne pri interpretácii vyznievajú štýlovo jednoliato, miestami pripomínajú až postupy v štýle tzv. vyššieho populárneho žánru alebo „oddychovej koncertnej hudby“, ktorý autor nielen obľuboval, ale aj chcel v jeho intenciách vedome komponovať.⁴⁴ Skladateľ si zachováva vlastnú hudobnú výpoveď, až by sa dalo povedať, že piesne sú typicky móryovské – skĺbil v nich prvky neskorého romantizmu, neoimpresionistickej tónomalby, expresionistickej výrazovosti a zvukovosti, modernizmu prvej tretiny 20. storočia a vlastnú kompozičnú estetiku. Tieto postupy sú prítomné aj v ďalších Móryho piesňach a piesňových cykloch (*Zipsler Balladen und Lieder, Drei Lieder*, op. 16, *Šesť piesní na slová Rity Reiners, Pozdrav jari*), ako aj v mnohých uzavretých číslach a piesňach z jeho operiet a spevohier. Avšak najmä v tomto diele sú spracované veľmi koncentrovane, akoby s veľkou zodpovednosťou za spôsob zhudobnenia závažných Thákurových veršov a myšlienkových posolstiev.

Dokladom o stykoch Jána Móryho s básnikom je list, ktorý skladateľ napísal 17. augusta 1960 Riaditeľstvu rekreačných stredísk, kúpeľov a sanatórií v Bratislave. Opäťovne sa v ňom domáha vrátenia aspoň osobných predmetov zo súkromnej vily na Novom Štrbskom Plese, ktorá mu bola spolu s hotelom znárodnená v roku 1945: „Ale niektoré osobné predmety, ktoré nie sú ináč cenné, ale mne veľmi milé [...] prosím Vás mne hneď vrátiť. Sú to: 1/. Bronzová socha Ranindranata Tagore, ktorú som od básnika dostal, keď som mu zhudobnil 15 básní a poslal jemu do Indie, [...]“⁴⁵

⁴⁴ Podľa magnetofónového záznamu rozhovoru s J. Mórym v roku 1970, Československý rozhlas, štúdio Košice. Kópia záznamu ZF LHM BB, ev. č. H-1220.

⁴⁵ MÓRY, Ján: a) korešp. odoslaná; Spišská Nová Ves, 17. 8. 1960, Riaditeľstvu rekreačných stredísk, kúpeľov a sanatórií Bratislava. Strojopis, kópia s autografnými poznámkami skladateľa. b) Odpoveď J. Mórymu od: Správa rekreačnej starostlivosti Revolučného odborového hnutia (ROH), Bratislava, 26. 1. 1961, č. I--94/60-61/Dr.Bč/Sv. uvádza o. i.: „trváme ako sme už úvodom uviedli, na našom stanovisku, ktoré sme vyjadrili v našich listoch, a teda predmety, ktoré vo Vašom liste uvádzate sme nútení považovať za súčasť majetku zotavovne ROH „Baník“ na Novom Štrbskom Plese.“ Strojopis, originál. In: Archív rodiny Móryovcov.

Ján Móry v liste uvádza 15 piesní na slová R. Thákura. Cyklus Tagore Album obsahuje 14 piesní, pätnástou je pieseň *Dort bei der Furt* zo zbierky *Gitándžali* (č. 74), ktorú, ako sme vyššie už uviedli, do tohto cyklu nezaradil.

Z hľadiska nášho súčasného poznania možno povedať, že *Tagore Album* Jána Móryho významne rozširuje rad zhudobnených diel Rabindranátha Thákura a je hodnotným príspevkom nielen k ďalšiemu šíreniu jeho humanistického, morálneho, nábožensko-filozofického, estetického a kultúrneho dedičstva, ale aj výrazným vkladom do slovenskej a európskej piesňovej literatúry prvej polovice 20. storočia. Navyše, z koncertných uvedení niektorých piesní od roku 1982 sme si mali možnosť overiť, že piesne z tohto z cyklu nachádzajú odozvu aj u súčasných interpretov a poslucháčov.⁴⁶ O revitalizáciu piesňového cyklu sa roku 2004 na návrh skladateľovej rodiny pokúsil aj pôvodný vydavateľ Ries & Erler Berlín a vytlačil repliku originálneho vydania. Zaradil ju do svojej ponuky, a tak je notový materiál k dispozícii súčasným interpretom a ostatným záujemcom.⁴⁷

Bibliografia

Literatúra

BÁRDIOVÁ, Marianna: Duchovná tvorba Jána Móryho. In: LENGOVÁ, Jana (ed.): *Duchovná hudba v premenách času. Zborník príspevkov z muzikologickej konferencie*. Prešov : Súzvuč, 2011, s. 65-71.

Brockhaus Riemann Zenei Lexikon. Harmadik kötet o-z. Eds. Carl Dahlhaus, Hans Heinrich Eggebrecht. Budapest : Zeneműkiadó, 1985, 734 s.

- ⁴⁶ a) Koncert z komornej, piesňovej a operetnej tvorby Jána Móryho k nedožitým 90. narodeninám. Literárne a hudobné múzeum Banská Bystrica, 17. 5. 1982. Dramaturgia M. Bárdiová. Z cyklu *Tagore Album* odznela pieseň *Moje srdce* (v slovenskom preklade) v podaní tenoristu Jána Zemku.
- b) Len ty jediná... Koncert k 100. výročiu narodenia Jána Móryho. Opera DJGT Banská Bystrica, 21. 5. 1992. Dramaturgia M. Bárdiová. Z cyklu *Tagore Album* odznela pieseň *Dies ist mein Gebet Herr!* v podaní tenoristu Simona Šomorjaia.
- c) Pozdrav jari. Koncert z komornej tvorby Jána Móryho. Bohéma klub Štátnej opery Banská Bystrica, 24. 3. 1993. Dramaturgia M. Bárdiová. Z cyklu *Tagore Album* odzneli piesne *Dies ist an Dich mein Gebet, Herr!* a *Mein Herz* v podaní tenoristu Jána Babjaka.
- d) Ja du allein. Koncert z komornej tvorby Jána Móryho. In: Karlsruhe – Schloß Durlach, 4. 4. 1993. Program koncertu ako pod písmenom c).
- e) Slávnostná akadémia pri príležitosti 75. výročia Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici (ŠVK BB). ŠVK BB, 23. 5. 2001. Scénosled M. Bárdiová. V koncertnej časti z cyklu *Tagore Album* odznela pieseň *Mein Herz* v podaní tenoristu Petra Svetlíka.
- f) *Mein Herz*. Koncert z komornej tvorby Jána Móryho. Nedelné hudobné matiné (verejná rozhlasová nahrávka). Štátna vedecká knižnica Banská Bystrica, 7. 10. 2001. Dramaturgia M. Bárdiová. Z cyklu *Tagore Album* odzneli piesne *Mein Herz*, *Friede mein Herz!* a *Dies ist an Dich mein Gebet, Herr!* v podaní tenoristu Petra Svetlíka.

⁴⁷ Dostupné na internete: <<http://www.rieserler.de/>>[cit.2011-11-14]. Pri príprave tohto nového vydania prebehli v rokoch 2002 – 2003 osobné a písomné konzultácie skladateľovej dcéry Ing. Arch. Lívie Kammel a autorky tohto príspevku v mene ŠVK-Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici s vydavateľom Andreasom Meurerom, ktorému LHM BB zaslalo chýbajúce zošity z cyklu. Vydavateľ všetky štyri zošity vydal v jednom zväzku s obálkou tónovanou do modra a z praktických dôvodov efektívnosti tlače v zmenšenom formáte na klasický formát A 4. Nдостатkom vydania je skutočnosť, že na prebal celej hudobniny ako aj na titulné listy pôvodných zošitov všade použil z originálneho vydania titulný list z 3. zošita, kde sa uvádza počet piesní 10. Samozrejme, počet piesní v cykle i v tomto vydaní je 14.

- FELDEK, Lubomír: *Preklady*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1981. Edícia Básnický preklad, zväzok 5. Gitándžali s. 127-162.
- FINSCHER, Ludwig (ed.): *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik. Personenteil 16*. Kassel : Bärenreiter-Verlag, 2006. Stĺpec 436-437. Autor hesla Hans Neuhof.
- GABRIELOVÁ, Jarmila: Die Lieder von Josef Bohuslav Foerster. Zu Foersterns „Liebesliedern“ des Rabindranath Tagore op. 96. In: LENGOVÁ, Jana (ed.): *Národné, individuálne a univerzálne prvky v hudbe. Zborník príspevkov z medzinárodnej muzikologickej konferencie Bratislava 3. – 5. októbra 1996*. Banská Bystrica : Nadácia Jána Levoslava Bellu, 1998. BMN zväzok 3, s. 61-65.
- GABRIELOVÁ, Jarmila: Opus magnum Josefa Bohuslava Foerstera. Milostné písně op. 96 na slova Rabindranátha Thákura. In: *Musicology (Hudební věda)*, roč. 34, 1997, s. 267-286.
- KNĚŽEK, Libor a kol.: *Encyklopédia literárnych diel*. Bratislava : Obzor, 1989.
- Kol.: *J. B. Foerster. Jeho životní pouť a tvorba. 1859 – 1949*. Praha : Národní hudební vydavatelství Orbis, 1949.
- JENS, Walter: *Kindlers neues Literatur Lexikon. Band 16. St-Va*. München : Kindler Verlag GmbH, 1991. Heslo Tagore, s. 281-286.
- JURÍK, Marián – ZAGAR, Peter (eds.): *100 slovenských skladateľov*. Bratislava : Národné hudobné centrum, 1998.
- MICHL, Josef B.: *Laureatus Laureata. Laureáti Nobelovej ceny za literaturu 1901 – 1994*. Třebíč : ARCA JIMFA, 1995.
- RACEK, Jan: *Leoš Janáček. Člověk a umělec*. Brno : Krajské nakladatelství, 1963.
- THÁKUR, Rabindranáth: *Česání ovoce*. Olomouc : Nakladatelství Votobia, 1995. Podľa českého vydania z roku 1923. Preložil L. Vojtig.
- THÁKUR, Rabindranáth: *Duch svobody. Myšlenky / Úvahy / Vzpomínky*. Praha : Vyšehrad, 1995.
- THÁKUR, Rabindranáth: *Gitándžalí*. Trutnov : Nakladatelství R. K. Lukášek, 1990. Edice BOD. Z anglického originálu preložil F. Balej.
- THÁKUR, Rabindranáth: *Gitándžalí*. Bratislava : Ex tempore, 2003. Preložil Lubomír Feldek v jazykovej spolupráci s Nasírom Ahmedom Zoberim.
- THÁKUR, Rabindranáth: *Hladné kamene*. Bratislava : SVKL, 1961.
- THÁKUR, Rabindranáth: Oberanie ovocia. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4., 2002, č. 7-8, s. 89-98. Preložil Ján Litvák.
- THÁKUR, Rabindranáth: *Pouť za člověkem*. Praha : SNKLHaU, 1954.
- THÁKUR, Rabindranáth: *Stroskotanci*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1971. Knižnica Nobelových cien.
- THÁKUR, Rabindranáth: *Záhradník*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1966. Z anglického prekladu R. Thákura preložili Nasír Ahmed Zoberi a Michal Bartko.
- ZBAVITEL, Dušan: *Rabindranáth Thákur (Vývoj básníka)*. Praha : Orbis, 1961.

Hudobniny

- FOERSTER, Josef. B.: *Liebeslieder des Rabindranath Tagore: Milostné písně*, op. 96. Gesang und Klavier. Zpěv a klavír. Wien; Leipzig : Universal-Edition A. G., 1915.
- FREŠOVÁ-HUDCOVÁ, Zita: *Slovenská piesňová tvorba 1. Spev a klavír*. Praha; Bratislava : Panton, 1966.
- JANÁČEK, Leoš: *Potulný šílenec. Mužs. sbor se sopránovým sólem*. Partitura. Slova R.Thákur. Praha : Editio Supraphon, 1976.

MÓRY, Ján : *Tagore Album, op. 12. Heft I. – IV.* Berlin : Verlag von Ries & Erler, b.r. (čísla tlačiarskych platní: I.Heft R.9269 E., II.Heft R. 9270 E., III. Heft R. 9345 E., IV. Heft R. 9394 E.).

MÓRY, Ján : *Tagore Album, op. 12. 10 Lieder.* Berlin : Verlag von Ries & Erler, 2004. Nr. 60077. (Poznámka autorky referátu: na prebale a ďalších titulných listoch bola použitá obálka z tretieho zošita pôvodného vydania s podnázvom *10 Lieder*. Počet piesní je 14 aj v tomto vydaní).

Pramene

Magnetofónové záznamy rozhovorov s Jánom Mórym; hudobné autografy piesní J. Móryho. In: ŠVK – Literárne a hudobné múzeum Banská Bystrica:

- a) kópia záznamu rozhovoru z roku 1970 pri príležitosti 78. narodenín Jána Móryho v Československom rozhlase, štúdiu Košice. Pozostalosť Jána Móryho, ev. č. H – 1220.
- b) rozhovor Marianny Bárdiovej s Jánom Mórym v jeho byte v Bratislave dňa 8. 11. 1977, ev. č. H – 1118.

Pozostalosť Jána Móryho. In: ŠVK – Literárne a hudobné múzeum Banská Bystrica (ZF LHM BB); hudobné autografy, hudobniny, rodinné archívne a osobné dokumenty, knihy, drobné tlače, osobné predmety, fóniky (magnetofónové záznamy, gramoplatne), fotografie, výtvarné diela.

EPSTEIN, Peter, Dr.: *Lieder von J. Móry* (Verlag: Ries & Erler, Berlin). Schlesischen Rundfunk, Breslau, am 13. 8. 28. Strojopis textu relácie, 1928. In: Archív rodiny Móryovcov.

MÓRY, Ján:

- a) Korešp. odoslaná; Spišská Nová Ves, 17. 8. 1960, Riaditeľstvu rekreačných stredísk, kúpeľov a sanatórií Bratislava. Strojopis, kópia s autografnými poznámkami skladateľa.
- b) Odpoveď J. Mórymu od: Správa rekreačnej starostlivosti Revolučného odborového hnutia (ROH), Bratislava, 26. 1. 1961, č. I-1394/60-61/Dr.Bč/Sv. uvádza o. i.: „...trváme ako sme už úvodom uviedli, na našom stanovisku, ktoré sme vyjadrili v našich listoch, a teda predmety, ktoré vo Vašom liste uvádzate sme nútení považovať za súčasť majetku zotavovne ROH „Baník“ na Novom Štrbskom Plese...“. Strojopis, originál. In: Archív rodiny Móryovcov.

Elektronické zdroje

<www.ub.uni-bielefeld.de>[cit.2002-01-22]

<<http://www.wolpe.org/biography.html>>[cit.2002-07-05]

<www.uni-tuebingen.de>[cit.2002-07-17].

(on-line katalóg:OLIX-OPAC UB Tübingen)

<<http://inkpot.com/classical/zemlyrichail.html>>[cit.2002-08-25].

<<http://sabon.org/tagore/>>[cit.2002-09-25]

<<http://authorities.loc.gov/>>[cit.2010-03-07]

<www.goethe.de>[cit.2010-03-10].

<www.ub.uni-bielefeld.de>[cit.2002-01-22]

<<http://www.musicbase.cz/>>[cit.2011-10-30].

<<http://www.bbc.co.uk/music/reviews/4h3n>>[2011-11-10].

<[http://en.wikipedia.org/wiki/Lyric_Symphony_\(Zemlinsky\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Lyric_Symphony_(Zemlinsky))>[cit.2011-11-10].

<<http://www.rieserler.de/>>[cit.2011-11-14].

<<http://www.reference.com/browse/Gitanjali>>[cit.2011-11-10].

<http://spokensanskrit.de/index.php?script=HK&tinput=anjali&country_ID=&trans=Translate&direction=SE>[cit.2011-11-10].

– prekladový slovník zo sanskritu.

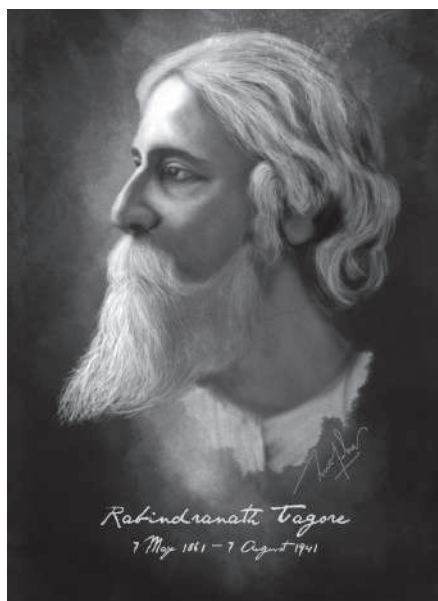
PRÍLOHA

Obr. 1: Ján Móry. Fotoportrét, 30. roky 20. storočia. Archív rodiny Móryovcov.

Obr. 2: Hotel Móry na Novom Štrbskom Plese v 20. rokoch 20. storočia. V tomto prostredí Ján Móry tvoril cyklus piesní Tagre Album.

Obr. 3: Rabindranáth Thákur (Tagore). Digitálna maľba, 20. 7. 2011. Dostupné na internete: <<http://chiranjit-mitra.deviantart.com/art/Rabindranath-Tagore-244472143>>[cit.2011-11-14].

Obr. 4: Prebal originálneho vydania *Tagore Album*, op. 12 od Jána Móryho, Berlín: Ries & Erler, ca.1923. 1. zošit. In: ZF LHM BB, Knižnica č.6026.

Pozn.: Prvé dva zošity uvádzajú počet piesní v cykle – šesť. Prebal je farebný, horizont je žltý, tráva a palmy sú zelené.